

Rukověť tištěných knihovních fondů Národní knihovny České republiky: od prvotisků do konce 19. století. Ed. Vlasta Faltysová. Praha: Národní knihovna ČR, 2006. 342 s. + 6 nepaginovaných stran obsahu a několik reprodukcí v textu. ISBN 80-7050-456-0.

Význam referenčních tištěných děl ani v současné době nástupu (či snad už nadvlády) internetu a dalších nových médií neustupuje z různých důvodů (pevně věřím, že nikoliv jen zatím) do pozadí. To je důvod, proč třeba uvítat zevrubnou informaci o jednom z centrálních informačních zdrojů, jímž je bezesporu – vedle archivů, jejichž charakter je ovšem odlišný a které už ve své většině více či méně zřetelně vydaly o svých materiálech jak tištěné, tak internetové svědectví – Národní knihovna České republiky. Poznamenávám už úvodem, že bych raději tuto zprávu psal jinam než do tohoto periodika. Ne proto, že bych si nabídky, která mi byla učiněna, nevážil, ale proto, že si myslím, že široká povědomost o tomto díle je více než žádoucí, neboť se týká vlastně velmi širokého spektra zájemců, a to nejen z oblasti věd humanitních v nejširším slova smyslu. Ale je třeba doufat, že příslušné redakce ve svém vlastním zájmu této, do značné míry „na koleně“ vzniknuvší knize, věnují svou pozornost. Co tedy tato kniha přináší?

Mohu začít paradoxem. Podle znění titulu na obálce výrazně méně, podle titulu na vlastním titulním listu výrazně více. Jak tomu rozumět? Vysvětlení je jednoduché. Na obálce je vynechána specifikace „od prvotisků do konce 19. století“, na druhé straně ale už jen letmé nahlédnutí do obsahu nás nenechává na pochybách, že tato hranice je v „přidružených“ výkladech ku prospěchu věci často překračována až do současnosti (novinová bitva – doufejme, že při ní zůstane, i když někdy vzniká dojem, že by Rubikon mohl být překročen – o novou knihovní budovu se tu pochopitelně ještě nejedná).

Národní knihovna má své prvopočátky v kolejních knihovnách pražské univerzity ve druhé polovině 14. století, nicméně její vlastní dějiny se začaly psát o mnoho později a její bezprostřední právní předchůdce, C. a k. universitní knihovna v Praze, vznikl až v roce 1777 na základě knihovního bohatství českých kolejí zrušeného jezuitského řádu. Tehdy také byly položeny základy její budoucí struktury, v čemž základní zásluhy lze přičíst Rafaelu Ungarovi. Ale nejde o to, aby se tu hovořilo o věcech známých, nicméně je tím už naznačeno, že důležitou úvodní partii knihy tvoří historie této instituce. Historie sleduje hlavní správní změny, které ale vyváženě propojuje i s jednotlivými osobami, které na ně působily, resp. které je iniciovaly. Tato historie sahá od univerzitních prapočátků ve středověku a končí až dobou současnou, ba nejsoučasnější. Ale už tu třeba konstatovat, že předkládané dílo není podnikem úzkého kruhu lidí a ani ne podnikem několika let. Vznikalo delší dobu a podílelo se na něm, počítal-li jsem dobře, rovných padesát osob. Jak ukazuje jejich seznam, zdaleka nešlo jen o pracovníky Národní knihovny, ale nalézáme mezi nimi i řadu předních specialistů různých oborů. To je důležité říci úvodem, neboť to naznačuje strukturu hlavní části knihy. Předtím je ale třeba nějak charakterizovat doprovodné části knihy, které jsou obecného charakteru.

Tak je to především stručná, ale hutná charakteristika dějin této významné instituce až do její současnosti, a to včetně jejích více či méně autonomních složek, jako je oddělení rukopisů a starých tisků, oddělení hudební či Slovanská knihovna. Jen se čtenář přece jen pozastaví nad názvem této partie, neboť ta přináší podstatně obecnější informace, než „jen“ „Dějiny knihovního fondu“, jejichž popis pro dobu do konce 19. století tvoří klíčovou část knihy. Struktura je tu dána systematikou knihovny, kterou zavedl Rafael Ungar a jež byla

základem stavění přírůstků až do roku 1950. Tato systematika, která rozčlenila knižní masu do 54 oddělení (rukopisy byly vyčleněny zvlášť a nejsou do výkladu zahrnuty) – jako ovšem všechna třídění podobného druhu – nemohla a nemůže u tak rozmanitého celku nikdy zcela uspokojit, což je třeba si při používání této příručky uvědomit. Ostatně zřetelně na to upozorňuje v jednom ze svých příspěvků redaktorka svazku přímo, když konstatuje, že u děl, jež byla obecnějšího charakteru, je 1. vydání řazeno do klíčového, eventuální další vydání pak do oddělení příbuzných (s. 29b), takže vlastně dochází k roztržení „pupeční šňůry“ u děl jednoho autora či u děl slovníkových.

Nicméně poslední padesátiletí fungování tohoto systému, tedy první půle minulého století, už není bráno v úvahu, takže v knize podávané charakteristiky jednotlivých souborů se týkají zhruba necelých 270 tisíců bibliografických jednotek, ovšem jednotek, které svou historickou hodnotou jsou klíčové (třeba ovšem dodat, že leckdy v době novější přicházejí i akvizice se staršími daty vydání, i když jde v širším kontextu o pouhé jednotliviny). Současně třeba říci, že názvy jednotlivých oddělení jsou pouze orientační a teprve jejich slovní interpretace uživatele orientuje určitěji. Stačí to demonstrovat jen prvními čtyřmi oddíly, jež všechny nesou název *Historia litterarum*, či vlastní historií, kdy oddělení 20-22 jsou označena jako *Historia universalis*, *ecclesiastica* či *specialis*, aby oddělení 50, resp. 51 tvořily skupiny *Historia profana nationalis*, resp. *Historia sacra nationalis*. Nadto pak oddělení 37 s názvem *Polymathie* (bylo by možno číst i jako *Varia*) přináší mnoho i pro ostatní obsahové oddíly, stejně jako snad ve všech 12 odděleních s církevní, resp. náboženskou náplní je mnoho pro historii i další obory. Není třeba těmto otázkám věnovat dále pozornost, je však nutno upozornit na základní strukturu jednotlivých hesel. V ní je kladen důraz zejména na aspekt kvantifikace, který je doplněn hledisky časovými a jazykovými. Je tu tedy snaha – samozřejmě limitovaná množstvím analyzované látky – postihnout nejen specifika souboru z hlediska případné provenience, ale upozornit dle charakteru látky i na významné jednotliviny či řady. Protože jazykově česká produkce má své samostatné oddělení (54), jde tu vesměs o produkci cizojazyčnou. Nepřekvapuje, že podle oborů a stáří dominuje latina a pak přibývající němčina a ovšem produkce středoevropská vůbec, ale to, že ostatní oblasti a jazyky jsou až skoro příliš (výjimky ovšem potvrzují pravidlo) minoritní.

Zmíněné oddělení 54 – *Bibliotheca bohemica* – obsahuje tisky české a slovenské bez věcného členění do r. 1900 a čítá takřka 50 000 svazků. Nicméně popis se tu týká všech akvizic až do roku 1950. Novější zisky staré české literární produkce byly pak shromážděny (resp. jsou shromažďovány) v oddělení 54 S.

Ale nezůstalo jen při těchto signaturách, protože knihovna na ně plynule navazovala ve 20. století. Jde tu v podstatě o pokračování dvojího druhu. Jednak šlo o novou specializaci, jako byly školní programy, kalendáře či hudebniny, kde byl základ vytvořen vyčleněním z výše zmíněných fondů, ale ve většině případů šlo o sbírky, které byly knihovnou získány jako samostatné celky a mezi nimiž je mnoho unikátního materiálu, jindy jde o pietní doklady k životu a dílu toho či onoho významného činitele. Do první skupiny patří zejména pražská lobkowiczská knihovna či soubor vzácné socialistické literatury, do druhé knihovny B. Bolzana, Széll-Kubelíka, Jaroslava Vlčka (resp. jen její jádro), S. Čecha, F. X. Šaldy a několika dalších. Jako samostatné fondy přichází knihovna Kinských a její části, sbírka grafických listů univerzitních tezí či dizertací či oddělení S, vzniknuvší až v 60. letech minulého století

pro nové akvizice děl před r. 1860 (resp. před r. 1800), o kterých se bohužel nepraví, odkud pramenily.

Doslova objevený je oddíl, který je věnován některým významným knihovnám soukromým, které z nejrůznějších důvodů nebyly (resp. technicky ani nemohly být) vyčleněny do samostatných signatur. V důsledku nutné stručnosti jsou tyto rekonstrukce pouze náznakové, nicméně i tak se doslova vnučuje myšlenka, že by bylo potřebí věnovat této aktivitě zevrubnější pozornost, tím spíše, že se několikrát zdůrazňuje, že průzkum nemohl být proveden plošně. Dokonce by se chtělo říci, že by řadě z těchto knihoven měla být věnována monografická pozornost, a to i tam, kde se tak již událo. Ostatně naznačuje to stať o rosenbergikách od Lenky Veselé, autorky znamenité knihy o knihách na dvoře Rožmberků, která jsou porůznu nepoznána roztroušena ve starých fondech. K dalším stačí pro ilustraci uvést pouze několik jmen: Tycho Brahe (tu třeba na s. 192 doplnit informaci o vztahu chomutovských tisků k Tychonovi Brahe), Budovec z Budova, Löw z Erlsfeldu, Vřesovec z Vřesova, knihovna šternberská, ale také knihovna dánského bibliofila Heinricha Rantzaua (+ 1599), která měla ve své době minimálně středoevropský význam.

Zajímavou část knihy tvoří informace o archivu Národní knihovny, kde je také řada cizích jednotlivin a zejména osobních fondů, ať jde o rodinný archiv Jaroslava Preisse (jde o torzo doplňující základní fond tohoto významného finančníka, který se nalézá v archivu Národní banky - není zmíněno v soupisu pozůstalostí J. Hanzalové), či rovněž o torzo pozůstalosti významného německého knihovědce Carla Wehmera. Rozhodně ale mělo být na s. 215, kde se hovoří o zisku archivů Josefem II. zrušených klášterů, upozorněno na to, že byly v r. 1950 předány tehdejšímu Archivu ministerstva vnitra (dnes se nacházejí v Národním archivu). Informace o tom sice přichází, ale na místě z tohoto hlediska zcela odlehlem (s. 9). Ostatně i informace na s. 11 o marném boji Fr. Posselta o tyto listiny s vídeňským centralismem není dostatečně zřetelná (mohla tu být využita i práce J. Kollmanna z r. 1992). U řady z nich, stejně jako u některých sbírek, se suše konstatuje, že nejsou zpracovány, je to tedy výzva pro autory případného dalšího vydání knihy, jehož potřeba se jistě brzy ukáže. Než přijmím namátkou některé dodatky či opravy, které by měly být vzaty při takovém počínu v úvahu, třeba říci, že publikaci uzavírají různé soupisy. Zejména jde o stručné biografie význačnějších zaměstnanců knihovny (snad by bylo možné dohledat alespoň některá nezjištěná úmrtí data, kde by asi stačil stručný e-mail na správnou adresu; tak např. u A. Schuberta, jenž je autorem důležité, byť často chybné knihy, která eviduje listiny klášterů zrušených Josefem II.), dále evidence stávajících katalogů k různým knižním souborům počínaje prvotisky (jimž jsem nemohl věnovat větší pozornost, i když ty by si to pro svou důležitost a rozsah zasloužily), statistická vyhodnocení a ovšem anglické a německé shrnutí, jakož i rozsáhlé rejstříky.

Na rušivé jazykové poklesky jistě přijde redaktor(ka) onoho předpokládaného dalšího vydání sám (sama). Týká se to nejen „úsměvného“ konstatování na s. 11, že zaměstnanci vyšší kvalifikace „znali jeden, dva i více jazyků“, kdy vypadlo slovo cizí, ale i někdy nepřírozených skloňování cizích jmen (s. 190a „od Joannese de Sacrobosco“, s. 196b „Nicolausem Gallusem“ aj.). Zde ještě několik dalších upozornění:

- S. 19b – mylná interpretace poznámky o zisku knihy.
- S. 193a – im (místo in) Breisgau.
- S. 202b – místo čtvrtletí samozřejmě čtvrtstoletí.

S. 227 – hovoří se o katalogu knihovny koleje královny Hedviky, ač v rozsáhlém soupisu literatury je citována stať F. Šmahela, který v ní už před skoro padesáti lety ukázal, že jde o kolej Rečkovu. Našly by se i další jednotlivosti, ale nemají na celkové hodnocení vliv.

Dodávat není snad už co. I když se tento referát objevuje v časopisu knihovny, o níž kniha pojednává, není toto upozornění reklamou. Neboť publikace opravdu podává mnoho důležitých informací překračujících její titul a bylo by možno se u leckterého údaje zastavit a jeho informaci rozvinout. To už ale nechme jednak na autorech samotných, budou-li tak chtít učinit, a ovšem též na čtenářích, kteří tu získávají mnoho impulzů k další práci. Že jde o dílo doslova pro každého vážného pracovníka v oblasti historického výzkumu v nejširším slova smyslu, je zcela nepochybné.

Ivan Hlaváček